

La franquesa i la transparència en la retòrica presidencial als Estats units*

Pere Franch

Pere Franch és periodista i professor de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna-URL.

In contrast to Strauss' esoteric art of writing (which provides the philosopher with a kind of language that will be understood only by those who will not persecute him), Antonio Lastra proposes a constitutional art of writing, based on the frankness and the transparency inspired by the founding texts of the United States, in particular, the Constitution. That rhetoric of frankness is present in presidential addresses, but behind that transparency lies the desire to reinforce the citizens' identification with institutions and, especially, to convince the public about the rightness of any decision that the government has made frankly and openly and which has been scrutinized by the media. In a society which enjoys freedom of speech, we can make the mistake of punishing lies more than evil, or of justifying the worst errors if made openly and in the glare of the mass media.

123

---

* Aquest article és la reelaboració d'un treball presentat per a l'assignatura "Leo Strauss: persecució i comunicació" impartida pel doctor Josep Montserrat i Molas de novembre de 2004 a febrer de 2005, dins del programa de doctorat en Política i Comunicació de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna-URL. El seu contingut, si bé no necessàriament compartit, té l'aprovació del doctor Montserrat, a qui el firmant agraeix el seu mestatge i l'autorització per publicar-lo.

Persecución y arte de escribir Leo Strauss exposa la necessitat que el filòsof es doti d'un art d'escriure que el faci invulnerable a aquells que no estan disposats a acceptar els seus plantejaments. Strauss ens diu que en una situació de persecució, el filòsof ha de tenir recursos per expressar les seves idees encara que no siguin acceptades per la majoria. Aquest problema ja es dóna en els inicis de la filosofia:

Sócrates hubo de enfrentarse a la alternativa de escoger entre seguridad y vida, y adaptarse así a las falsas opiniones y al equivocado modo de vida de sus conciudadanos, o por el contrario no conformarse y morir.¹

Per fer front al *problema de Sòcrates* i evitar la persecució, doncs, el filòsof ha d'exposar el seu coneixement de manera que només el puguin entendre aquells que no faran de la seva publicació un motiu de repressió. Per això Strauss reclama prudència al filòsof; i per dur a terme aquest actuar prudent, proposa dues menes d'escriptura: l'exotèrica i l'esotèrica. La primera és una escriptura destinada al gran públic, divulgativa, molt explícita, en què s'expressen les idees acceptades pel poder i la societat, i la difusió de les quals no comporta cap conseqüència negativa per a l'emissor; i la segona és una escriptura no tan evident, més subliminal, destinada a una elit minoritària i selecta, l'única capaç d'entendre el contingut dels textos i on s'exposen les idees més transgressores però que no són motiu de persecució per part d'aquells il·lustrats que les puguin captar.²

Per tant, en una situació de persecució, Strauss proposa:

(...) una peculiar técnica de escritura y con ella un peculiar tipo de literatura, en que la verdad sobre los asuntos cruciales se presenta exclusivamente entre líneas. Esta literatura no se dirige a todos los lectores, sino únicamente a los lectores fidedignos e inteligentes. (...) El hecho que hace posible esta literatura puede expresarse mediante el axioma de que los hombres irreflexivos són lectores descuidados y sólo los hombres pensativos son lectores cuidadosos.³

---

¹ STRAUSS, Leo. *Persecución y arte de escribir*. València: Alfons el Magnànim, 1996, p. 68.

² Com a exemple d'escriptors esotèrics Strauss cita Al-Farabi i Maimònides, que, en un context ideològic dominat per la fe, impulsaven la raó enfront de la revelació com a font de coneixement. Strauss identifica aquestes dues vies per accedir a la saviesa —la raó i la revelació— amb dues ciutats: Atenes i Jerusalem.

³ STRAUSS, Leo, *op. cit.*, p. 78.

El lector, doncs, ha de saber llegir entre línies allò que l'escriptor ha escrit entre línies, i adonar-se que “un libro exotérico contiene (...) dos enseñanzas: una enseñanza popular, de carácter edificante, en primer término; y una enseñanza filosófica concerniente al tema más importante, indicado sólo entre líneas”.⁴

Un plantejament diametralment oposat ens fa Antonio Lastra a *La Constitución americana y el arte de escribir*. Lastra contraposa a aquesta literatura esotèrica de Strauss un art d'escriure i un art de llegir basats en la franquesa i en la transparència, l'origen del qual estaria en la Constitució dels Estats Units. Diu Lastra:

En el seno de la obra de Strauss (...) el contraste entre lo que podríamos considerar el modelo totalitario de la persecución y el modelo liberal de la constitución —al menos la Constitución de los Estados Unidos, si no la mejor de las constituciones— cobraría mayor relieve si lo convirtiéramos en una comparación entre el arte de escribir suscitado por la persecución y el arte de escribir suscitado por la constitución, entre los intentos de suprimir el pensamiento independiente y el derecho a la libertad de expresión.⁵

Més endavant Lastra reforça aquesta argumentació dient que l'escriptura constitucional americana, des de la Declaració d'Independència fins a *The education of Henry Adams*,⁶ passant per la mateixa constitució i les esmenes, hauria generat una literatura i fins i tot una persuasió —un art d'escriure i un art de llegir— molt diferents de la retòrica impulsada per Strauss.

A partir de la idea de Lastra que un art d'escriure va associat a un art de llegir, podem establir que la redacció dels textos bàsics de la vida política nord-americana determina la lectura que en fan el ciutadans, i d'aquesta lectura prové l'elevat poder de persuasió i conformació de l'opinió pública. I on està la clau d'aquest poder de persuasió? Què fa que els nord-americans se sentin tan identificats amb els valors que emanen dels seus textos bàsics? La resposta a aquestes preguntes no és senzilla, i cal tenir en compte molts factors, però podem intuir que un d'ells és que la retòrica de la fran-

⁴ *Ibid.*, p. 90.

⁵ LASTRA, Antonio. *La Constitución americana y el arte de escribir*. València: Universitat de València, 2002, p. 11

⁶ Autobiografia del besnét del segon president dels EUA, John Adams, i nét dels sisè president, John Quincy Adams, publicada el 1918.

quesa i la transparència que consagren aquests textos contribueix a aquella identificació dels ciutadans amb les seves institucions.

Però on aquesta franquesa i aquesta transparència arriben a la màxima expressió és en les esmenes: per evitar que la Constitució donés peu a un govern excessivament poderós que pogués retallar la llibertat individual dels ciutadans, es va redactar una sèrie d'esmenes, el que es coneix com la Declaració de Drets, obra de James Madison, que són les que garanteixen l'equilibri adequat entre la unió dels Estats i la llibertat dels ciutadans. L'esmena determinant per consagrar la transparència i la franquesa pròpies de l'art d'escriure constitucional és la primera, que garanteix als nord-americans la llibertat de culte i la llibertat d'expressió.

El fet que una condició bàsica del republicanisme fos una plena llibertat d'expressió, amb una gran publicitat de la vida política, ja l'havia defensat John Milton un segle i mig abans. La va manifestar a *Aeropagítica* (1644), que va esdevenir, juntament amb *On liberty*, de John Stuart Mill, un dels textos clau en defensa de la llibertat de premsa: "todas las opiniones, incluso todos los errores, conocidos, leídos, comparados, son de especial provecho y ventajosos para beneficio neto de la verdad más segura".⁷ Milton fa la seva defensa de la llibertat d'expressió en resposta a l'ordre del Parlament d'Anglaterra de juny de 1643 que establia la censura, prohibia exportar llibres i autoritzava la destrucció dels exemplars publicats sense autorització i la persecució penal dels seus autors i difusors. En el seu discurs, Milton diu que amb una plena llibertat d'expressió aconseguirem acostar-nos a la veritat, ja que el flux constant d'idees i l'intercanvi lliure d'opinions entre les persones, amb el consegüent debat en igualtat de condicions, farà desaparèixer l'error i ens aproximarà a les certeses:

Ya que parece claro que el conocimiento y la observación del vicio en este mundo son tan necesarios para el asentamiento de la virtud humana, de igual manera que el examen del error lo es para mayor firmeza de la verdad, ¿podremos explorar los dominios del pecado y de las falsedades con mayor seguridad y con menos peligro que le-yendo toda suerte de ensayos y escuchando todo tipo de razonamientos? Este es el beneficio que se obtiene de la entremezclada lectura de los libros.⁸

---

⁷ MILTON, John. *Areopagítica*. Madrid: Torre de Goyanes, 2000, p. 67.

⁸ *Ibid.*, p. 70.

Milton, doncs, insisteix en la idea que la decisió de llegir una opinió o altra ha de ser presa lliurement pel lector, ja que Déu ha dotat l'home de llibertat per decidir què pot ser nociu per a la seva ment, de la mateixa manera que sap quin menjar pot ser nociu per al seu cos.⁹

Una altra de les principals conseqüències de l'art d'escriure i de llegir constitucional és el triomf de l'espontaneïtat entesa com a possibilitat d'expressar lliurement i sense prejudicis qualsevol opinió amb la tranquil·litat de saber que l'entorn acceptarà que sigui com a mínim manifestada i amb la garantia que, a més, la majoria defensarà que poder-la expressar és un dret fonamental. Les institucions podran tenir o no en compte l'opinió dels ciutadans, però el dret d'exposar-la de manera lliure i espontània sembla garantit als Estats Units.

Aquesta espontaneïtat, aquesta retòrica de la franquesa, se sol traslladar, als Estats Units, a l'àmbit de la política pública; d'aquí en podria derivar una idea fonamental de la seva política exterior des de la Primera Guerra Mundial: pretendre que en la seva relació amb el món cal aplicar els mateixos principis morals que en la vida individual. De manera que la mateixa consciència ètica que regeix la vida dels individus ha de regir el comportament del país en relació amb la resta de la comunitat internacional. Aquest concepte d'arrel platònica es comença a posar en pràctica a partir de l'idealisme instaurat per Woodrow Wilson, però té el seu origen ja en els *pares fundadors*. Ho explica Henry Kissinger:

Ninguna otra sociedad [com la nord-americana] ha afirmado que los principios de conducta ética pueden aplicarse a la conducta internacional de igual manera que a la individual, concepto exactamente opuesto a la *raison d'État* de Richelieu.¹⁰

Kissinger també cita directament el que va ser redactor de la Declaració d'Independència, Thomas Jefferson, i diu que "según

---

⁹ És important fer notar que, com Strauss, Milton era un dels teòrics que creia que el govern ha d'estar en mans dels homes virtuosos. Havien de ser els esperits més refinats i intel·ligents, els homes més cultivats, els qui havien de fer-se càrrec del govern de la societat. Aquest és un plantejament basat en el concepte dels filòsofs-reis que Plató volia que governessin la polis ideal descrita a la *República*. ¿I com podia un home esdevenir cultivat si no tenia accés lliure a la lectura de tots els textos, al coneixement de totes les opinions? Sense informació no hi ha capacitat per discernir entre el que pot ser bo per a la societat i el que pot ser dolent, ens diu Milton.

¹⁰ KISSINGER, Henry. *Diplomacia*. Barcelona: Ediciones B, 1996, p. 15.

Jefferson, sólo existía ‘un sistema único de ética para hombres y naciones...’.¹¹

A partir de l'exposició de Lastra, doncs, es pot entendre que els textos bàsics nord-americans, en contraposició a l'art d'escriure i de llegir derivats d'una situació de persecució, han configurat una manera d'escriure i una manera de llegir basades en la franquesa. ¿Com es veu reflectida aquesta manera d'escriure i aquesta manera de llegir en els discursos presidencials? En aquest treball s'han estudiat els discursos de George W. Bush pronunciats els dies 20 de gener de 2005 (discurs inaugural del segon mandat a la Casa Blanca) i 2 de febrer de 2005 (discurs de l'Estat de la Unió), per mirar de veure com hi apareixen aquestes característiques presentades fins aquí. La hipòtesi de partida és que la retòrica presidencialista (amb l'ajuda inestimable dels principals mitjans de comunicació, però això seria tema d'un altre treball) contribueix a estendre entre els ciutadans nord-americans la percepció que la política governamental del seu país és en tot moment legítima, no només perquè es proposa uns objectius beneficiosos per a la població (i per a la humanitat sencera, en determinades èpoques), sinó perquè a més a més és franca i transparent. És a dir, la retòrica presidencial busca convèncer la població que l'acció del govern es fa a partir d'aquests dos axiomes: el primer, que tota decisió es pren en defensa dels interessos del poble nord-americà, no com a col·lectiu, sinó com a multitud de ciutadans individuals; això és, que la política està al servei de l'individu en qualitat de membre de la col·lectivitat que constitueix la nació nord-americana; el segon, que aquestes decisions es prenen amb total transparència i de manera franca i oberta, sense escapar, gràcies als mitjans de comunicació, a l'escrutini de la ciutadania, representada a les diferents institucions de poder, que són 1) el president, en tant que és elegit democràticament per sufragi universal, encara que sigui indirecte, 2) el Congrés, com a representant directe de la població (la Cambra de Representants) i dels estats (el Senat) i 3) el poder judicial, encarnat en els tribunals.

128

DISCURS D'INVESTIDURA DEL 20 DE GENER DE 2005¹²

És destacable que ben bé al començament del discurs, tot just al segon paràgraf, el president diu:

---

¹¹ *Ibid.*, p. 26.

¹² Es pot consultar el text íntegre del discurs, en anglès, a la pàgina web <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=58745>>.

En aquest dia, com prescriu la llei i marca la cerimònia, celebrem la duradora saviesa de la nostra Constitució i recordem els profunds compromisos que uneixen el nostre país. Estic agraït per l'honor d'aquest moment, conscient dels temps decisius en què vivim i decidit a complir el jurament que acabo de fer i del qual vosaltres heu estat testimonis.

Observem, doncs, que a l'inici de la seva intervenció ja hi ha una referència a la llei i a la Constitució. És una apel·lació explícita als nord-americans a sentir-se vinculats al seu futur comú a través dels textos dels *pares fundadors*: la Declaració d'Independència, la Constitució i la Declaració de Drets. Tots aquests textos compendiarrien els "profunds compromisos" que uneixen el país.

Del començament al final del discurs, Bush utilitza amb molta freqüència la primera persona del plural per referir-se indistintament al país, al govern o a la presidència. Amb aquest "nosaltres" vol reforçar la identificació dels ciutadans amb el poder i que aquests vegin les institucions com les seves representants. No està de més recordar que la Constitució dels EUA comença amb la famosa expressió "We the people...".

També és destacable la referència explícita al fet que els ciutadans han estat testimoni del seu jurament, cosa que constitueix un exemple clar de la transparència amb què es vol impregnar tota la vida política, en aquest cas verbalitzada i convertida en centre d'atenció del discurs. Si és cert que l'escriptura constitucional comporta una retòrica de la franquesa, aquest en podria ser un primer exemple.

Un altre paràgraf destacable és el que diu que "la supervivència de la llibertat a la nostra terra depèn cada vegada més de l'èxit de la llibertat en altres terres. La millor esperança de pau al nostre món és l'extensió de la llibertat a tot el món". Aquesta és la idea central del discurs: en primer lloc, els nord-americans són i han de ser els principals defensors de la llibertat arreu del món, d'això en depèn la seva seguretat i, per tant, la seva llibertat. I aquesta responsabilitat és inherent a la nació nord-americana: el seu origen està en la defensa de la llibertat d'unes colònies que se sentien tiranitzades pel monarca anglès. Cal dir que al llarg del discurs, George Bush pronuncia la paraula "lliure" o "llibertat" (en les accepcions en anglès *free*, *freedom* i *liberty*) un total de 41 vegades. I diu que la defensa d'aquesta llibertat s'ha de fer enfront dels intents dels tirans d'arrabassar-la; la paraula "tirà" o "tirania" hi apareix sis vegades. Precisament la Declaració d'Independència del 4 de juliol de 1776 és un ferm al·legat del desig dels homes de les

colònies americanes que volen alliberar-se del “tirà” Jordi III, rei de la Gran Bretanya i d'Irlanda. És a dir, el recurs retòric de defensar la llibertat enfront dels tirans ja és present a la Declaració d'Independència, i ha estat un tema utilitzat sovint pels presidents nord-americans.

Més endavant, Bush identifica els interessos dels nord-americans amb llurs “més profundes creences”: afirma que tots els homes i dones de la Terra tenen drets, dignitat i un valor inigualable perquè són fets a imatge del “Faedor del Cel i de la Terra”. Després recorda que al llarg de generacions, els Estats Units han promulgat l'autogovern, “perquè cap home no pot ser l'amo ni cap es mereix ser un esclau”. Efectivament, a la Declaració d'Independència, Jefferson hi va escriure que els americans creien que “tots els homes són creats iguals, que el Creador els ha dotat amb uns drets inalienables, entre els quals hi ha el dret a la vida, a la llibertat i a la recerca de la felicitat”. Bush recupera el contingut d'aquest passatge per explicar als seus conciutadans que la política del govern és continuadora de la que van inspirar els pares fundadors de la nació americana i que no és altra que la defensa de la llibertat arreu, perquè, al capdavant, amb la defensa de la llibertat de tots els homes de la Terra s'està assegurant la llibertat dels Estats Units. És aquesta la millor manera d'evitar un altre “dia de foc”, com es refereix eufemísticament a l'11 de setembre de 2001.

130

En el seu discurs, Bush exposa les línies generals del seu govern en política exterior: les relacions dels EUA amb els governs dependran de com aquests governs tractin els seus governats. Però no n'hi haurà prou de fer concessions a contracor, diu, sinó que caldrà garantir la lliure dissensió i la participació dels ciutadans. L'objectiu de Bush és deixar clares les seves intencions, en un nou exercici de transparència que té per finalitat implicar-hi l'opinió pública, esperant així obtenir-ne el suport. I això es veu clarament explicitat més endavant, quan interpel·la directament els nord-americans:

(...) avui parlo de nou a tots els meus conciutadans: us he demanat a tots paciència en la dura tasca de fer Amèrica segura, la qual heu garantit en gran mesura (...). El nostre país ha acceptat obligacions que és difícil complir i que seria un deshonor abandonar.

Aquí Bush fa una clara al·lusió, primer, a la legislació interna que, en defensa d'una major seguretat, ha retallat alguns dels drets civils dels ciutadans, la *Patriot Act*; i en segon lloc, al desgast de la guerra de l'Iraq. Per cert, és important destacar que la paraula “Iraq”

no apareix en cap moment en el discurs. Sí que en un moment de la seva intervenció fa un clar homenatge als qui “han mostrat la seva devoció pel nostre país amb morts que els honoraran tota la vida”.

També és destacable que si al començament del discurs feia una referència a la Constitució, al final Bush faci una referència explícita a la Declaració d'Independència i a un dels símbols essencials dels Estats Units: “Quan es va llegir per primera vegada en públic la Declaració d'Independència i es va celebrar fent repicar la campana de la Llibertat, algú va dir: ‘Sona com si volgués dir alguna cosa’. Actualment encara vol dir alguna cosa», el compromís dels americans amb la llibertat, diu Bush.¹³

DISCURS DE L'ESTAT DE LA UNIÓ DEL 2 DE FEBRER DE 2005¹⁴

En aquest discurs, George W. Bush va exposar els seus plans per al 2005 en política econòmica, d'entre els quals destacava la proposta de reforma de la Seguretat Social.¹⁵ També va anunciar la seva pretensió d'introduir una esmena a la Constitució contra el matrimoni homosexual i de mirar que el Congrés aprovés lleis per prohibir l'ús d'embrions humans per a la investigació científica. L'altre punt més destacat del discurs va ser la reafirmació de la seva política exterior, sobretot en relació amb l'Iraq, país en el qual el diumenge anterior (30 de gener) s'havien celebrat les primeres eleccions després de la invasió nord-americana de 2003.

Tot discurs de l'Estat de la Unió consisteix per se en un exercici de transparència: el màxim càrrec polític del país compareix davant el Congrés, on s'asseuen els representants del poble, i, en una cerimònia emesa en directe per la majoria de les cadenes de televisió i en una hora de màxima audiència, exposa els seus plans de govern. L'objectiu, doncs, és sobretot propagandístic i simbòlic: el president passa comptes i explica els seus plans davant el poble.

---

¹³ La tradició explica que a Pensilvània es va fer el juliol de 1776 la lectura de la declaració d'Independència congregant la població fent repicar la campana de l'Ajuntament. Aquesta campana, exposada actualment al centre històric de Filadèlfia, és una de les icones històriques més representatives dels Estats Units i rep anualment un mitjana d'un milió i mig de visites.

¹⁴ Es pot consultar el text íntegre del discurs, en anglès, a la pàgina web <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=58746>>.

¹⁵ Aquest pla de reforma de la Seguretat Social no va ser gens ben rebut al Congrés; de manera progressiva Bush el va anar deixant de banda i durant els anys 2005 i 2006 mai no es va arribar a debatre a les cambres.

En aquest, concretament, les referències als textos fundacionals de la nació hi són escasses, i Bush les fa de passada. En diversos passatges recorda que les seves prerrogatives (per nomenar jutges del Tribunal Suprem) emanen de la Constitució i també recorda la importància del text constitucional quan anuncia que mirarà d'introduir-hi una esmena "per protegir la institució del matrimoni", eufemisme amb què amaga l'intent de prohibir el matrimoni homosexual.

Sobre la política exterior, en aquest discurs Bush referma el missatge que l'objectiu dels Estats Units és estendre la democràcia arreu com a millor forma de garantir la llibertat de les persones i eliminar així l'amenaça de nous atacs terroristes, cosa que ja havia dit el dia 20 de gener en prendre possessió del segon mandat. El seu missatge és senzill: cal acabar amb la tirania per assegurar la llibertat dels nord-americans. I com a exemple d'avenços en aquest sentit posa els recents canvis a Ucraïna o al capdavant de l'Organització per a l'Alliberament de Palestina.¹⁶ Tot i això, llença algunes advertències: es dirigeix a l'Aràbia Saudita i a Egipte per demanar-los que donin exemple a la resta dels països àrabs i tirin endavant reformes democràtiques. També renya Síria per la seva presència al Líban i diu: "(...) esperem del govern de Síria que deixi de donar suport al terror i que obri la porta de la llibertat". També adverteix molt seriosament el règim iranià: "Avui dia l'Iran es manté com a principal Estat que dona suport al terrorisme: pretén tenir armes de destrucció massiva mentre que priva la seva població de la llibertat que busca i mereix"; més endavant, proclama solemnement: "I aquesta nit vull dir als iranians: si lluiteu per la vostra llibertat, Amèrica estarà amb vosaltres".¹⁷

I sobre la postguerra de l'Iraq, conflicte al qual sí que es refereix en aquest discurs, a diferència del d'investidura pronunciat quinze dies abans, reitera l'argument base de la seva presidència: que la invasió es va fer per lluitar contra el terrorisme que l'11-S

¹⁶ Les eleccions presidencials ucraïneses de novembre de 2004 van ser considerades fraudulentades pels EUA, la UE, els observadors internacionals i per la població, que va forçar una nova convocatòria, la qual va donar la victòria al líder opositor, Víktor Iúxenko. Després de la mort de Iàsser Arafat, el 9 de gener de 2005, els palestins van elegir Mahmud Abbas nou president de l'Autoritat Nacional Palestina.

¹⁷ Les coses van sortir força diferents de com hauria desitjat Bush: els dies 17 i 24 de juny de 2005 es van fer eleccions presidencials a l'Iran, que va guanyar per una clara majoria a la segona volta el candidat ultraconservador Mahmud Ahmadinejad. El Consell Suprem de Guardians de la Revolució havia vetat més de mil aspirants i només es van presentar vuit candidats a les urnes. Això va fer que la secretària d'Estat dels EUA, Condoleezza Rice, digués que les eleccions no eren democràtiques.

havia colpit tan durament la nació americana (no esmenta ni de passada les inexistents armes de destrucció massiva que van justificar aquella invasió): “Els nostres homes i dones d’uniforme estan lluitant contra terroristes a l’Iraq, i així no hi hem de fer front aquí a casa”, diu el president, i afegeix que la victòria a l’Iraq donarà lloc a un nou aliat en la lluita contra el terror i en la defensa de la democràcia al Pròxim Orient, també eliminarà “una terrible amenaça sobre les vides dels nostres fills i els nostres nés”. Més endavant reforça aquest argument: després de reiterar el compromís dels Estats Units en la creació i la formació de les forces de seguretat iraquianes, Bush diu que “la llibertat a l’Iraq farà Amèrica més segura per a les pròximes generacions”.

Al final del discurs hi ha un passatge al qual convé parar una atenció especial perquè la retòrica presidencial va més enllà del llenguatge verbal explícit i deriva cap a la representació teatral. Cal recordar que el discurs es va fer el dimecres dia 2 de febrer de 2005 i que tres dies abans hi havia hagut les primeres eleccions democràtiques a l’Iraq després de la invasió nord-americana, a les quals no s’havien presentat les principals forces sunnites. A la cambra, hi era convidada una defensora dels drets humans iraquiana, Safia Taleb al-Suhail, que el diumenge abans havia anat a votar venent la por que emanava de l’amenaça llançada pel grup d’Abu Mussab al-Zarqawi, considerat l’home d’Al Qaida a l’Iraq, de matar tothom qui s’acostés a les urnes, tal com va explicar el president quan la va presentar als congressistes. Després Bush va fer també un homenatge, en nom de tota la nació, als nord-americans que fins llavors havien deixat la vida a l’Iraq i es va adreçar personalment als pares d’un *marine* mort durant l’ofensiva de Fal-luja, el novembre de 2004, que també eren presents al Congrés: el matrimoni format per Bill i Janet Norwood. Bush va reproduir un suposat diàleg que el *marine* (a qui va recordar amb nom i cognoms: “sergent Byron Norwood, de Pflugerville, Texas”) havia tingut amb la seva mare l’últim cop que havia estat a casa seva. Ella li havia dit que volia continuar protegint-lo tal com havia fet des que havia nascut, “però ell la va abraçar i li va dir: ‘tu ja has fet la teva feina, mare; ara em toca a mi protegir-te’”. Després de recordar aquest tendre diàleg, el president va expressar l’agraïment de tota la nació per la tasca “dels defensors de la llibertat, dels militars i de les seves famílies”, representades aquell vespre pels pares del sergent Norwood: Bill i Janet. Acabades de pronunciar aquelles paraules, Safia i Janet es van fondre en una emotiva abraçada, i tots els presents a la sala van esclatar en un llarg i entusiasta aplaudiment,

mentre —tal com les cròniques van reflectir-les càmeres de televisió recollien en primer pla el rostre emocionat del president Bush.

Aquest episodi és un bon exemple del que en podríem dir el paradigma comunicatiu a la societat nord-americana. Hem de partir de la base que la major part dels nord-americans s'informen de *les coses que passen* a través de la televisió. L'aparell comunicatiu de la Casa Blanca, doncs, té molt en compte aquest fet a l'hora d'elaborar els missatges que s'han d'enviar a la població. Per això en els discursos presidencials, la retòrica del text que llegeix el president s'acompanya de la retòrica pròpia del llenguatge audiovisual, ja que la major part dels nord-americans coneixeran el discurs perquè el veuran per televisió (en directe o els extractes que en facin els programes informatius). En qualsevol cas, el llenguatge propi de l'escriptura constitucional nord-americana del qual ens parla Lastra serà més transparent com més visual sigui, de manera que allò que es vol comunicar a l'opinió pública arribarà molt més clarament amb una representació que no pas amb una argumentació. Per tant, per més retòrica que pugui fer servir Bush per convèncer els nord-americans de la tasca que els seus conciutadans militars fan a l'Iraq en defensa de la llibertat, res és tan efectiu com una imatge en la qual una mare nord-americana que ha perdut un fill a l'Iraq rep l'abraçada d'una iraquiana que ha pogut anar a votar al seu país gràcies al sacrifici del noi.

Som, doncs, davant d'un component retòric molt efectiu, molt eficaç, amb gran poder de conformació de l'opinió pública, basat en el llenguatge visual més que en el llenguatge oral propi dels discursos presidencials, que consistiria en una emotiva escenificació, amb gran càrrega simbòlica, de l'acció política dels Estats Units: una nació que sacrifica els seus fills perquè els iraquians puguin esdevenir una nació democràtica. I passant del particular a l'universal, de l'anècdota a la categoria, d'aquí se n'extreu que els Estats Units sacrifiquen els seus recursos humans i materials per estendre la democràcia i la llibertat arreu. Aquesta és una de les idees principals de la major part de les intervencions públiques de George W. Bush després de l'11-S. En el discurs del dia 2 de febrer de 2005 fins i tot confereix una dimensió històrica a aquesta tasca de difondre la democràcia. Per això al final del seu parlament recorda la cita de Franklin Delano Roosevelt: "A cada època mor un somni i en neix un altre", i diu que els EUA és un país on neixen els somnis més grans. Llavors Bush recorda que l'abolició de l'esclavitud era un somni fins que es va aconseguir, igual que l'alliberament d'Europa del feixisme o la caiguda del comunisme imperia-

lista, per acabar afirmant que el somni de la generació actual és el de la llibertat. És a dir, la llibertat de tot el planeta és el somni/repte que s'ha proposat l'actual administració nord-americana.

REFLEXIONS FINALS

En la retòrica de Bush s'hi intueix la finalitat (per cert, inherent a tota acció política) d'oferir als ciutadans nord-americans una representació de la realitat que justifiqui les decisions de la seva presidència. Així, doncs, Bush (re)presenta als seus conciutadans una determinada realitat que si bé no coincideix amb la veritable, amb la real, sí que existeix en el seu discurs, en la seva retòrica. El discurs de Bush, entès com a intent de representació de la realitat, busca justificar la seva política davant l'opinió pública:¹⁸ a l'Iraq no hi havia ni una sola arma de destrucció massiva que justifiqués la invasió de març de 2003, i, no obstant, aquesta es va dur a terme. Tampoc no hi havia —ni s'ha pogut demostrar després que hi hagués hagut— cap vincle del règim de Saddam Hussein amb Ossama Bin Laden, però va ser un altre dels arguments per justificar la guerra. En els discursos analitzats, Bush presenta una realitat que assigna als Estats Units la responsabilitat històrica de defensar la llibertat: la tasca del país durant el seu mandat és estendre la llibertat i la democràcia arreu com a millor garantia per a un món segur, sense atemptats terroristes que puguin matar innocents a qualsevol lloc, però especialment als Estats Units. Que aquest és el compromís moral de la seva presidència queda perfectament representat (visualitzat) en l'abraçada de Jane Nordwood i Safia Taleb al-Suhail.

La tècnica retòrica de Bush respon gairebé a la perfecció, en molts aspectes, al concepte de *lògica equina* de Strauss. Aquesta mena de lògica (a partir de la dels habitants del país dels Houyhnhnms que Jonathan Swift narra a *Els viatges de Gulliver*) és la que impera en el pensament de molts homes ordinaris, diu Strauss. Així, hom creu que si bé l'home menteix, una mentida no es pot repetir constantment, de manera que un judici que es repeteix molt i que mai és contradit per ningú, ha de ser necessàriament cert. De la mateixa manera, un home ordinari pot mentir, però no un home important, i menys encara si té un càrrec de responsabilitat i és respectat.

---

¹⁸ SÁEZ, Albert. *De la representació a la realitat*. Barcelona: Dèria, 1999, p. 13-23.

Estos dos entimemas conducen a la conclusión de que la verdad de un juicio que es constantemente repetido por el jefe de gobierno y nunca es contradicha está absolutamente asegurada.¹⁹

Trobem molts exemples del recurs a la *lògica equina* per part de Bush: en l'argument ja esmentat de les inexistentes armes de destrucció massiva iraquianes, en la suposada amenaça que significa el matrimoni homosexual per a la família o en la vinculació de la postguerra iraquiana amb la lluita contra el terrorisme.

Amb aquesta *lògica equina* el poder pretén contrarestar els efectes de la presència de la contradicció en la societat. L'objectiu és imposar un missatge però no ha de semblar en cap moment que s'imposa per obligació. Diu Strauss que l'obligació no produeix convicció, sinó que el que la produeix, i aquí fa una nova referència a Milton, és la supressió de la contradicció.²⁰ Recordem que Milton diu que la millor manera de progressar en el coneixement és confrontant les nostres certeses a la contradicció. Si no hi ha llibertat d'expressió i per tant no hi ha possibilitat que el discurs oficial sigui contradit, la veritat que emana del règim no té barreres, es difon sense fre ni entrebancs. A la societat nord-americana hi ha canals per presentar una versió contrària a la del discurs oficial, sense cap mena de dubte. Existeix, efectivament, un llenguatge de la transparència en l'àmbit dels mitjans de comunicació: el discurs oficial pot ser contradit. El que pot passar és que a vegades els mateixos mitjans plurals silenciïn les opinions contràries a la tendència general i privilegiïn el pensament *oficial*. Ho vam veure després de l'11-S, quan qualsevol mitjà que no professés el patriotisme que emanava dels cercles oficials era titllat d'antiamericà i contrari als interessos i als sentiments generals.

Per tant, és innegable que en el si de la societat nord-americana existeix una escriptura constitucional basada en la transparència i la franquesa. Ha estat tradicionalment així, i el règim polític nord-americà té en aquesta franquesa una de les seves bases més sòlides. D'aquí, doncs, se'n podria desprendre que tota acció política, encara que equivocada, queda legitimada si és feta de manera franca i pública. Per tant, allò fet d'amagat de l'opinió pública és doblement condemnable, gairebé més que la suposada

---

¹⁹ STRAUSS, Leo, *op. cit.*, p. 76.

²⁰ STRAUSS, Leo, *op. cit.*, p. 75.

actuació equivocada o malintencionada. Això portaria a preguntar-nos, doncs, si l'opinió nord-americana no penalitza més la mentida que no pas la malifeta en si. Podem afirmar que hi ha hagut nombrosos casos en què ha estat així, i en posaré només alguns exemples que em semblen prou significatius:

—El 1969, el senador Edward Kennedy va patir un accident de cotxe en què va morir ofegada la noia Mary Jo Kopechne a Chappaquiddick, Massachusetts. A part els rumors sobre la seva possible relació extramatrimonial i sobre la possibilitat que ell anés begut, el cert és que Kennedy no va informar de l'accident a la policia fins moltes hores més tard. Aquest fet no ha estat mai motiu perquè Kennedy no fos reelegit repetidament per al càrrec de senador per Massachusetts, si bé sí que es considera que ha estat l'impediment perquè aspirés a president.

—Richard Nixon (1968-1974) va dimitir el 1974 perquè l'haurien destituït per haver obstruït la investigació del Congrés i de la justícia sobre l'escàndol de les escoltes telefòniques i les gravacions dels seus col·laboradors, no perquè espies els seus rivals demòcrates. A més, durant el seu mandat (i el de Lyndon B. Johnson) va tenir lloc la guerra del Vietnam, amb els bombardejos massius al nord del país que van causar centenars de milers de morts; malgrat tot, no va ser Vietnam el que el va obligar a abandonar el poder, sinó la constatació que havia mentit i ho havia volgut amagar a l'opinió pública.

—El cas de Gary Hart és especialment rellevant. El maig de 1987, quan ja era aspirant a precandidat presidencial per al Partit Demòcrata, el *Miami Herald* li va descobrir una relació extraconjugual amb una model anomenada Donna Rice. En sortir les primeres informacions, ell ho va negar i va desafiar els mitjans a demostrar les acusacions. Al cap de pocs dies, el 2 de juny, apareixia a la portada del *National Enquirer* una fotografia d'ell en un port de mar amb Donna Rice a la falda i un got a la mà cadascun. Allò va provocar l'abandó de Gary Hart de la cursa política.

—A Bill Clinton (1992-2000) se li va obrir un procés d'*impeachment*, que va guanyar, per obstrucció a la justícia i perjuri. Havia intentat evitar les investigacions sobre les pressions que havia exercit damunt la becària Monica Lewinsky perquè no parlés de les relacions sexuals que havia tingut amb ella. Novament, el que més se li va penalitzar va ser l'intent d'enganyar els seus conciutadans, no la relació que hagués tingut amb la becària. És curiós observar que un dels arguments en defensa seva era que

haver dit que no havia tingut relacions sexuals amb ella no era cap mentida, perquè per ell el sexe oral no és una relació “sexual” pel fet que no hi ha penetració. El mateix havia dit quan assegurava no haver consumit marihuana en la seva joventut a Europa, perquè, si bé havia fumat *porros*, no se n’havia empassat mai el fum. Amb aquesta mena d’arguments, Clinton afirmava que no havia mentit.

—L’exemple més actual ens el dona George Bush, que ha portat el seu país (i els que l’han seguit) a una guerra de conseqüències tràgiques per a tot el món, però sobretot per als iraquians i també per a cada cop més nord-americans, i malgrat tot va ser reelegit el novembre de 2004 amb el nombre més alt de vots populars que ha recollit mai un president en tota la història del país. Els arguments per justificar la guerra van resultar falsos, però foren exposats de cara al públic. És a dir, Bush diu que no enganyava la població quan deia que hi havia armes de destrucció massiva a l’Iraq. Diu que ell també n’estava convençut.

L’èxit de Bush seria el d’haver sabut explotar de manera magistral l’art d’escriure i de llegir constitucional de què ens parla Lastra. La transparència en l’acció política facilita la crítica, sí, però també provoca que l’opinió pública se senti implicada en les decisions del govern; no són innocents les freqüents invocacions a la primera persona del plural en els discursos de Bush (“nosaltres”, “el nostre país”, “la nostra nació...”).

Però la transparència informativa té per mi un altre efecte polític, de gran importància, i és el d’aconseguir el que Simònides aconsella a Hieró en l’obra de Xenofont perquè obtingui l’estimació del poble. Li diu que ha de procurar que el poble estigui bé i que cregui que està bé gràcies a ell. Els nord-americans fan de la seva llibertat i del respecte dels seus drets individuals un signe d’identitat. La constatació que viuen en una situació de llibertat i de transparència ajuda que la població es mantingui fidel a les institucions, ja que les veuen com les garants d’aquesta llibertat. Per tant, l’art d’escriure i de llegir constitucionals es convertiren, així, en un instrument a mans del poder per obtenir el consentiment de la població. El que el poder n’obtindria, doncs, seria l’alienació del ciutadà, un objectiu totalment oposat al que diu Strauss que s’ha de pretendre amb l’escriptura dels filòsofs, que és que el lector descobreixi, com en les escultures lletges que contenen les imatges de les coses més divines, les idees més agosarades en els textos aparentment més innocents. L’art d’escriure i de llegir constitucional,

doncs, alienaria el ciutadà, mentre que l'art d'escriure i de llegir straussià l'educaria; i vull recordar, per acabar, que l'educació és per Strauss el principal objectiu dels filòsofs, perquè, com ell diu: "(...) la educación es la única respuesta a la siempre inquietante cuestión, a la cuestión política por excelencia, de cómo reconciliar el orden que no sea opresión con la libertad que no sea licencia".²¹

BIBLIOGRAFIA

- KISSINGER, H. *Diplomacia*. Barcelona: Ediciones B, 1996.
- LASTRA, A. *La Constitución americana y el arte de escribir*. València: Universitat de València, 2002.
- MILL, J. S. *Sobre la llibertat*. Barcelona: Laia, 1983.
- MILTON, J. *Areopagítica*. Madrid: Torre de Goyanes, 2000.
- SÁEZ, A. *De la representació a la realitat*. Barcelona: Dèria, 1999.
- SALES i CODERCH, Jordi Rafael; MONSERRAT i MOLES, Josep. *Introducció a la lectura de Leo Strauss. Jerusalem i Atenes*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1991.
- STRAUSS, L. *Persecución y arte de escribir*. València: Alfons el Magnànim, 1996.

---

²¹ STRAUSS, Leo, *op. cit.*, p. 92